

RECENSIONER

Etnografiska hållplatser. Om metodprocesser och reflexivitet. Kerstin Gunnemark (red.). Studentlitteratur, Lund 2011. 270 s. ISBN 978-91-44-07315-6.

Undertiteln till antologin *Etnografiska hållplatser* är ”Om metodprocesser och reflexivitet” och den speglar tämligen väl innehållet – även om det förstnämnda behandlas i större utsträckning. I det inledande kapitlet presenterar redaktör Kerstin Gunnemark målsättningen med boken, vilken är ”att diskutera de reflexiva beskrivningarnas betydelse för kunskapsproduktionen”, med tonvikt på ”hur forskare har resonerat kring sin delaktighet under arbetets gång”. Gunnemark berör sedan olika kunskapsteoretiska vändningar i forskningens historia, hon behandlar etnografiska beskrivningar och innebörder av reflexivitet. I avsnittet om reflexivitet skriver hon: ”Genom att visa hur självreflexiva överväganden inverkat på forskningsprocessen sätts forskarens inflytande på sin spets och samtidigt möjliggörs förståelsen för forskarrollens begränsningar.” Den inriktning på etik, makt och forskarroll som här antyds är också sådant som återkommer i bokens övriga kapitel.

Författarna är både disputerade och icke-disputerade i Sverige, Norge och Finland. Innehållet är mångfacetterat och berör olika aspekter av metod och reflexivitet, och speglar skilda stadier i forskningsprocesser. Men det finns också vissa ämnen och teman som återkommer, t.ex. skriver både Anna Ulfstrand och Carina Johansson om fotografi. Ulfstrand lyfter fram fotoelicitering, en metod som bygger på en kombination av fotografi och intervju, t.ex. genom att låta ”vanliga” människor dokumentera sin vardag och sedan samtala med dem om bilderna. Ulfstrand för bl.a. en diskussion om etiska aspekter av att göra informanterna till ”medforskare”. Etikfrågor ingår också i Carina Johanssons kapitel om ”mindscapes” – mentala föreställningar kopplade till platser – i det här fallet handlar det om Visby. Johansson vill förhålla sig reflexivt till ”mindscapes” och traditionella vyer av Visby, vilket för hennes del handlar om att synliggöra forskarens egen betraktarposition.

Vad kroppen betyder i kvalitativ forskning utgör ett tema i såväl Signe Bremers som Ann-Charlotte Palmgrens bidrag. Bremer diskuterar vilken betydelse hennes egen kropp har haft i forskningen om mötet mellan transsexuella individer och vårdpersonal. Hon ger också konkreta exempel på oväntade kroppsliga komplikationer, som vad åksjuka kan betyda i mötet med en informant. Bremers betoning av materialinsamlingens kroppsliga dimensioner mynnar ut i slutsatsen att forskarens synliggörande av den egna kroppsligheten kan bidra till en reflexivitet som ”går bortom föreställningen om reflexivitet som en forskarens positionella bikt och till analytiska poänger om forskningsprojektets fokus i allmänhet”. Palmgren redogör för autoetnografiska förhållningssätt i en studie av åstörningar och kroppslighet i bloggar. Enkelt uttryckt innebär hennes metod att hon förstår materialet, andras och egna bloggar, med stöd av egna erfarenheter. Förståelsen och erfarenheterna är även ”rent” kroppsliga, t.ex. genom att författaren har känt ett kroppsligt avståndstagande från bloggskribenterna. Vad sådana kroppsliga reaktioner betyder är, om jag förstått Palmgren rätt, viktigt att uppmärksamma som reflexiv autoetnograf.

Språk och skrivande är andra områden i antologin. Angelika Sjöstedt Landén skildrar de känslor av frustration och utanförskap som hon upplevde i de inledande kontakterna i sitt avhandlingsarbete, och hur hon flydde in i identitetspositionen som besökare snarare än att etablera en tydlig forskarposition. Men genom den beskrivandets praktik som fältantecknandet innebar, genom att i text ”fixera det icke fixerbara”, kunde hon skapa en känsla av kontroll och upprätta en mer professionell identitet. En viktig fråga som Sjöstedt Landén för fram i sitt bidrag är vad forskarens potentiella identitetsarbete innebär för vad som skapas i fält. Reflexivitet och skrivande behandlas också av Anita Beckman, men med en annan infallsvinkel. Hon vill utifrån Laurel Richardson se en etnografi som tänjer på (skrivandets) gränser för vad som är tillåtet, men som också fördjupar den reflexiva medvetenheten. Detta kan, menar Beckman, realiseras genom ett postrepresentativt förhållningssätt,

där uppdelningen mellan etnografi och konst, liv och vetenskap ifrågasätts för att skapa texter som handlar om både de beforskades verklighet och etnografen som person. Då kan man också nå en etnografisk mångfald som enligt henne saknas i dagens etnologi.

En annan språklig dimension speglas i Lisa Wiklunds bidrag ”Lost in translation”. Wiklund redogör för de språkproblem hon upplevde under sitt fältarbete i Japan, och vad det innebar att vara beroende av en tolk/”gatekeeper”. Ett av hennes huvudargument är att det går att genomföra fältarbete i andra länder även om man inte kan språket. Hon menar vidare att språkförbistring kan ha sina fördelar, eftersom hennes små felsteg i vardagen gjorde att hon fick en inblick i Japans kultur. Kerstin Gunnemark behandlar skrivande i form av skrivarcirkeln som metod. Hon har tillämpat denna metod vid ett flertal tillfällen och diskuterar hur cirkelledarens reflexivitet, t.ex. genom återkommande omprövningar av cirkelns färdriktning, kan vara av betydelse för skrivarcirkelmetodikens progressiva effekter även på längre sikt.

I Grete Swensens och Oddrun Saeters bidrag diskuteras en metod som de kallar ”köpcentrummetoden”. Författarna var på jakt efter subjektiva föreställningar om kulturminnen och valde att leta informanter i ofentliga miljöer, på vardagslivets arenor. De utförde materialinsamlingen i köpcentra i tre städer med varierande resultat. Swensen och Saeter ser ändå fördelar med metoden, som att de på kort tid kunde hitta relevanta kontaktpersoner och bli introducerade till ett fält. Som nackdelar nämner de bl.a. praktiska bestyr som att lyckas notera informanternas synpunkter. En slutsats är att metoden bör kombineras med andra för att vara riktigt givande.

I slutet av boken återkommer Kerstin Gunnemark med ett kapitel som handlar om att forska i redan etablerade fält, och de för- och nackdelar som detta innebär. I ”Epilogen” uppmärksammar hon de hållplatser som kan ingå i en forskningsprocess och som innebär vissa överväganden. Det handlar om allt ifrån val av studiefält och betydelsen av personliga erfarenheter till kontakter med nyckelinformanter och hur resultatet ska skrivas fram. Enligt Gunnemark gör alla dessa hållplatser anspråk på att etnologen/etnografen stannar upp och gör medvetna och reflexiva överväganden.

Fördelen med *Etnografiska hållplatser* är de konkreta redogörelserna för de olika metodöverväganden som sker och bör ske i en forskningsprocess. Inte minst tror jag att forskarstuderande kan ha nytta av att ta del av hur

andra etnologer/etnografer har brottats med metodfrågor och på vilka grunder de har gjort sina vägval. Syftet med boken var kanske inte att ge läsaren konkreta råd och tips i metodfrågor, men denna ”bieffekt” är verkligen ingen nackdel. Det finns många tankar och idéer att låta sig inspireras av. Att boken behandlar metodprocesser ger också utrymme för författarna att diskutera och redogöra för icke avslutade forskningsprojekt och läsaren får så att säga möta vetenskapligt hantverk som inte är alltför tillrättalagt. Detta utgör en styrka med boken, men också en svaghet. Det är inte alltid lätt att förstå vad som är forskningsproblemet (hållplatsen eller vägvalet) och vad som är (den reflexiva) lösningen på detta problem. Reflexivitet kunde med andra ord ha behandlats mer explicit och i mer konkreta termer. Förvisso får läsaren veta att reflexivitet kan betyda olika saker och praktiseras på skilda sätt – många gånger handlar det om att synliggöra forskarpositionen, att inte omedvetet utöva makt och agera oetiskt. Men ibland kan jag tycka att reflexivitetsdiskussionen gör halt lite för tidigt. Hur reflexivitet kan vara en del av den kunskapsgenererande fasen får inte samma utrymme som reflexivitet som *defensiv strategi* – hur man genom att vara reflekterande och återkommande stanna upp i forskningsprocessen kan undvika (etiska) misstag och reproduktion av maktförhållanden i kulturstudier. Denna defensiva reflexivitet är förstås viktig, men jag kan sakna närmare redogörelser för hur reflexivitet medför att etnologer/etnografer blir bättre på att skapa ny kunskap om kultur och samhälle.

Bo Nilsson, Umeå

Marianne Larsson: *Män i baddräkt. En kroppslig kulturhistoria*. Nordiska museets förlag, Stockholm 2011. 135 s., ill. ISBN 978-91-7108-543-6.

I slutet av 1900-talet noterade många kropps- och maskulinitetsforskare något säregnet i det mediala landskapet. Tidningar och tv-program som vände sig till män tycktes blir allt populärare och innehållet i dessa överraskade, åtminstone delvis. Mannen förväntades vara intresserad av sin kropp på nya sätt, reklam för kosmetika och diverse skönhetsprodukter samsades om utrymmet med texter som avhandlade dieter och modevisningar runt om i världen. Förvisso förekom också mer traditionellt manliga inslag såsom träningsreportage där vikter ingick som en betydelsefull maskulinitetsmarkör, men iscensättningen av den manliga kroppen tycktes